

SCRISOAREA I – RELAȚIA OMULUI DE GENIU CU SOCIETATEA

Geniul este figura centrală a liricii romantice. Imaginea lui este cel mai bine evidențiată de raportul omului de geniu cu societatea. Geniul reușește să se sustragă de sub influența Voinței oarbe și să se elibereze de instincte și afecte, lăsându-se în voia contemplației. În acest fel, el se izolează de cercul strâmt al condiției umane. Există un revers al gestului său, căci el nu mai este înțeles de semenii săi. În mijlocul lumii meschine geniul nu poate fi fericit, ci este copleșit de melancolie. Pătrunzând în lumea esențelor pure, trăsătura lui esențială devine seninătatea. Lumea superioară a geniului este ataraxică.

Scrisoarea I abordează relația omului de geniu cu societatea contemporană și este rodul a două atitudini fundamentale ale spiritului eminescian: seninătatea abstractă, detașarea contemplativă a eului poetic și sarcasmul născut din conștiința acută a nimicniciei omenești.

Poemul se deschide cu imaginea odăii dominate de prezența ceasornicului, simbol al trecerii ireversibile a timpului. Distanțarea de lume și pătrunderea în spațiul gândirii se petrece, ca la marii romantici, în regim nocturn:

*„Când un cu gene ostenite sara suflu-nlumânare,
Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare.”*

Stingerea luminii echivalează cu o anulare a lumii reale căreia, prin apariția lunii, i se substituie visul în care timpul individual încetează.

Partea I a poemului introduce două motive romantice: motivul timpului bivalent – cel individual măsurat de ceasornic, și cel universal reprezentat prin versul „ea din noaptea amintirii o vecie-ntregă scoate” – și motivul lunii care adâncește opoziția dintre cele două nuanțe ale timpului. Luna este eternă, aflându-se sub zodia timpului universal, în opoziție cu omul care este trecător. Elementele dominate de lună, codrii, mările, țărmurile, sunt caracterizate prin grandios și imensitate. Luna lărgeste spațiul exterior, această extindere a spațiului corespunde cu dilatarea spațiului interior, marcată de schimbarea persoanei gramaticale a verbelor: suflu(I), dai(II), simțim(I; pl.).

Partea a II-a introduce motivul lunii ca astru tutelar al faptelor meschine sau nobile ale oamenilor. Luna se răsfrânge și asupra oamenilor, pentru a introduce un motiv de sorginte schopenhaueriană: identitatea oamenilor în fața morții.

Evocată în totalitatea ei, omenirea este plasată sub dominația lunii și a morții. Eminescu distinge în ansamblul umanității două tipuri fundamentale: tipul uman, practic și tipul contemplativ, pasiv. Înșirând ipostaze umane, fantele, negustoul, cuceritorul, se oprește la condiția geniului pe care-l pune în antiteză cu individualizările anterioare. Geniul însuși este prezentat pe baza unei antiteze care surprinde înfățișarea derizorie a muritorului și puterea gândirii sale:

*„Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic,
Universul fără margini e degetul lui mic.”*

În desfășurarea ulterioară, accentul se pune pe latura muritoare a geniului, iar modalitatea de tratare este ironia romantică. Poemul se dezvoltă de acum în colo pe două coordonate fundamentale: cea de cugetător a geniului și cea a relației sale cu societatea. Natură reflexivă, geniul intuiește momentul anterior genezei: la început, când nu exista răul, ci doar o pace eternă. Eminescu promovează ideea kantiană că lumea nu există în mod obiectiv, ci ca reprezentare a unei conștiințe.

Al doilea moment al devenirii universale este geneza, prezentată în termeni kantieni, un dor nemărginit transformă haosul în viață. Se poate identifica și viziunea erotomorfă despre nașterea universului, două elemente primordiale devin masculin și feminin, dând curs vieții. Prezentul este tratat conform principiului reprezentărilor relative – universul este, deci, o iluzie. El există atâta timp, cât subiectul cunoscător și-l reprezintă.

Ultimul moment al cugetării geniului este stingerea universului – apocatastaza. Este anticipată o reîntoarcere a elementelor la stadiul primordial. Ultima parte a poemului are în centrul său ideea schopenhaueriană, identitatea oamenilor în fața morții. Mai gravă însă este introducerea temei deșertăciunii, chiar dacă geniul este recunoscut unanim, lucrul acesta nu poate compensa moartea. Mai mult, invidia urmașilor, opacitatea intereselor meschine îi refuză geniului șansa de a supraviețui prin creație. Imaginea unor funeralii organizate cu o falsă solemnitate vin să susțină ideea că nici opera geniului, nici geniul nu vor avea o soartă mai bună în posteritate. Contemporanii vor reține elementul anecdotic, efemerul din viața geniului.

Finalul poemului readuce motivul lunii, punând accentul pe crudul și tristul adevăr că oamenii sunt identici în fața morții și trecători în raportul cu elementele eterne ale lumii.